

SEMNE DE RECUNOAȘTERE ÎN COSTUMUL DIN SCHEII BRAȘOVULUI ȘI SÄCELE

Dr. G. STOICA, O. MORARU

Din cele mai vechi timpuri, omul a investit mult efort pentru a inventa procedee, tehnici și instalații destinate să producă obiecte de îmbrăcăminte și de podoabe. Cind omul a început să folosească fibrele animale și vegetale pentru realizarea firului și apoi a țesăturii, datorită procedeelor simple, impuse de stadiul dezvoltării tehnicii, aceasta nu-i răpea decit o mică parte din timp. Situația s-a schimbat odată cu apariția primelor mari civilizații cind tehnica se ridică pe trepte superioare și începe să se formeze o anumită concepție cu privire la îmbrăcăminte iar timpul consacrat acestei preocupări începe să crească simțitor.

În epoca modernă adoptarea unui anumit fel de îmbrăcăminte a constituit un semn de recunoaștere. Pe măsura apariției unei îmbrăcăminte diferențiate, inseiderii unei anumite comunități umane, încep să se considere obligați, prin poziția socială pe care o ocupă la un moment dat, să poarte veșninte asemănătoare, să copieze orice modificare apărută în domeniul costumului, manifestând astfel apartenența la grupul respectiv, comportament valabil pentru toate mediile sociale, rurale sau urbane, indiferent de spațiu și timp.

De-a lungul secolelor, o serie de documente istorice, materiale etnografice, piese tradiționale de costum, stau mărturie existenței și continuității unui port popular specific și pentru două străvechi așezări românești din Țara Bîrsei: Schei și Säcele.

Pornind în analiza costumului din Scheii Brașovului și din Säcele de la acest comportament dictat de anumite condiții economice și istorico-sociale specifice, putem înțelege mai bine cauzele evoluției acestui port, în sensul transformării lui dintr-un costum folcloric tradițional într-un costum de factură cu totul deosebită, caracteristic numai satelor din această parte a țării. Așezarea geografică și lipsa terenurilor arabile care să permită practicarea agriculturii pe scară largă, a determinat pe locuitorii din Schei și Säcele să se ocupe în paralel și de creșterea animalelor, adăugind celor

două ocupații de bază, cărăușitul și negoțul; aceste ocupații au constituit astfel, secole de-a rîndul, sursa principală de venituri a locuitorilor din zonă.

La Săcele, în tot cursul secolului al XIX-lea și începutul celui de al XX-lea „toate gospodăriile se ocupau cu țesutul stofelor din lină...”, adăugind la ocupatiile amintite un meșteșug țărănesc. Cantități însemnate de țesături produse în cadrul industriei casnice ajung să formeze obiectul unui comerț foarte important deoarece dimia albă din lină țigăie țesută la Săcele era folosită deopotrivă de locuitorii din județele Trei Scaune, Ciuc, Odorhei și Mureș precum și de cei din sudul țării (Călărași, Slobozia, Gura Ialomiței, Urziceni etc.). Dîncolo de această arie precis delimitată, în drumurile lor pentru comerț scheienii ajungeau pînă la Viena. În acest context, distanțindu-se treptat, prin ocupații și situație economică, de celealte comunități sătmăreni din Țara Birsei, scheienii și săcelenii s-au apropiat mult de mediul urban, simînd nevoiea integrării lor în noul mediu social-meșteșugăreșe și negustorice, ceea ce atras după sine importante transformări în port. Ca urmare, în concepția cu privire la îmbrăcămîntă începe să se simtă încă din secolul al XVIII-lea o tendință vădită de a realiza un nou ansamblu vestimentar, reprezentativ. Noul ansamblu vestimentar marchează dorința înseiderilor comunităților respective de a evidenția constituirea unei unități morale deosebite. În procesul de formare a noului costum, datorită acestei tendințe, elementele noi, de material, de ornament sau de croi au fost preluate mai întîi parțial apoi au fost generalizate și integrate noului ansamblu.

Îmbrăcămîntea, podoabele și comportamentul permit grupului să se recunoască independent de celealte elemente comune ca limba, tradițiile și instituțiile. Funcția de recunoaștere a avut în cazul costumului în Schei și Săcele, consecințe însemnante asupra evoluției sale.

Ca să îndeplinească această funcție, costumul în general, al femeii în special, a păstrat în mod necesar anumite trăsături tradiționale cu caracter de permanență. De pildă, femeia a continuat să poarte capul acoperit, obicei legat de anumite concepții și credințe foarte vechi, indiferent dacă materialul și modul de aranjare al învelitorilor s-a schimbat odată cu moda.

O trăsătură permanentă a costumului din Schei și Săcele o constituie și faptul că a fost influențat în mod diferențiat de modă. Anumite categorii de oameni din cele două comunități la care ne referim, puteau să-și ofere un anumit lux pe care alte comunități îl refuzau din principiu sau din motive economice. În acest context, adoptarea rapidă a unui element de modă – un anumit brocard, o anumită țesătură sau podoabă, constituia în sine un semn de recunoaștere, de diferențiere pe plan social. Cu toate acestea, din analiza pieselor de port aflate în colecțiiile Muzeului din Brașov, precum și din cercetarea de teren, apare clar că atitudinea de adaptare rapidă la transformările survenite în modă privește cu precădere forma; în ceea ce privește fondul, conținutul modei a fost mult mai conservator, păstrînd timp îndelungat elementele de permanență care îl apropie de celealte regiuni ale țării. În general, anumite norme erau respectate cu strictețe – acoperirea capului, lungimea fustei, adâncimea decolteului; dîncolo de aceste limite benevol acceptate, fiecare individ se bucura de oarecare libertate, atât cît semnul de recunoaștere să apară evident.

O altă trăsătură particulară a portului din Schei și Săcele o constituie fastuozitatea, potențată în bogăția și strălucirea podoabelor; acele cu pietre prețioase sau semiprețioase, cordoanele de argint aurit, salbele de aur, nasturii cu decor filigranal delicat, au fost nelipsite din ansamblul acestui costum.

Iată cum este prezentat într-un articol din *Gazeta Transilvaniei* din 28 aprilie 1929 costumul harnicelor și priceputelor scheence; „o minunată podoabă este acest port cu rochiile largi și din brocate de mătăsuri grele, cu veste gătite cu bumbi prețioși, cu brânele minunate încheiate, în paftale de metal și semințe cu pietre scumpe, cu salbe de galbeni la gât, cu mantale de atlasuri grele, gătite cu blănuri, aşa numitele malottele“. Bijuteriile din Schei și Săcele cu valoare decorativă și simbolică deosebită au avut o valoare întrinsecă adesea foarte ridicată. Femeia care purta aceste podoabe scumpe se distingea de restul semenelor sale din cadrul comunității, podoabele fiind un certificat al situației sale, pe plan economic și social.

Intr-o măsură largă se poate spune că podoaba și distincția s-au dezvoltat în Scheii Brașovului paralel, cu toate că apar și alte forme de distincție, care n-au nimic comun cu podoaba. Datorită valorii întrinseci, podoabele au fost considerate de aceea un semn de bunăstare. Această semnificație apare atât de clar conturată în mentalitatea oamenilor, încât uneori podoabele și banii se confundau practic între ele, fapt explicabil dacă ne gîndim că în mediul rural monedele de aur circulau puțin, fiind păstrate ca o colecție de obiecte prețioase. Când aceste monede au fost fixate pe o panglică sau pe un lanț, fiind purtate ca bijuterii, ele au devenit „semn de distincție“, de bogăție. Pentru exemplificare, este suficient să amintim ghordanul cu 16 galbeni, considerat în Săcele indicul cel mai elovent asupra stării materiale al părinților fetei.

În cunoașterea și aprecierea portului și implicit a societății care l-a creat, un rol important îl are observarea diferențiilor după sex și după vîrstă, izvorite din concepțiile specifice fiecărei colectivități.

Diferențierea pieselor vestimentare după sex, foarte clară și în alte părți ale țării în ceea ce privește piesele componente, croiul și decorul începe să se facă la un moment dat la Schei și Săcele și pe linie cromatică. Astfel, dacă în vechiul costum scheian predominau culorile alb, negru, albastru închis, pentru ambele sexe, costumul mai nou, moda a impus diferențieri clare între costumul femeiesc și bărbătesc. Costumul bărbătesc păstrează multă vreme același colorit, pe cind cel femeiesc și-a îmbogățit permanent gama cromatică cu alte nuanțe predominând cafeniu și verdele.

Încercind relevarea unei concepții specifice cu privire la diferențierea dintre sexe pe plan social, pe baza elementelor de port, se poate ajunge la concluzii interesante pornind de la ansamblul vestimentar al copiilor.

În Scheii Brașovului, copilul de sex masculin era considerat și tratat ca un „mic hărbat“, ținuta lui fiind aproape identică cu aceea a bărbatului matur. Spre deosebire de aceasta, interzicerea portului unor anumite piese vestimentare pînă la căsătorie — de pildă brîful de argint cu paftale — și existența unor piese specifice numai portului dinaintea căsătoriei — „vizita“, bluza de mătase sau plus, „boarta“ iia de jos, — care marchează trecerea de la o vîrstă la alta, de la o stare civilă la alta, indică în cazul sexului

feminin o altă concepție precum și existența unei opoziții între sexe, fapt explicabil pentru perioada la care ne referim, având în vedere condiția femeii în societate.

Dincolo de distincția dintre sexe și vîrstă apar în ansamblul vestimentar din Schei și Săcele, o serie de particularități cu caracter social. Ierarhia socială din cadrul comunităților respective s-a manifestat prin diferențieri la nivelul păturilor sociale, reflectate în port, mai ales în cel feminin, prin existența unor piese caracteristice numai celor cu situație economică înfloritoare; seurteică cu „plimb” din blană de jder sau de samur, „sponce”, nasturi de argint aurit sau de aur, „sumna” din broard de mătase naturală, maloteaua și giubeaua împodobite cu blană de jder sau de vidră etc.

Marca socială apără evidentă nu numai în ceea ce priveste categoriile de piese vestimentare ci și în calitatea materialelor din care erau confectionate. Faptul se reflectă și în documentele vremii care marchează cu grijă deosebirile calitative. Astfel, într-un tabel de haine și prețuri, aparținind croitorilor români din Schei, întocmit la 1794, se menționează existența următoarelor produse: „7 chiure (bunde) mai bune, 21 dulame bune, 23 giubele de postav, 8 chiure mai proaste, 22 dulame mai proaste, 24 giubele proaste”¹, ceea ce indică existența mai multor calități de piese vestimentare.

Cită vreme în cadrul comunităților respective a existat o diferențiere pe plan social, în cadrul păturilor cu situație economică mai precară, moda s-a manifestat numai sub forma unor slabe oscilații, ele răminind *grossos-modo* fidele ținutei folclorice tradiționale, fapt care apare cu mai multă pregnantă în Săcele. Situația se schimbă în momentul în care starea economică generală a comunităților devine înfloritoare, către sfîrșitul secolului al XVIII-lea, cind începe să se manifeste un fel de rivalitate între brașoveni și comunitățile scheienilor și săcelenilor.

Această rivalitate, care are al bază cauze economice și instituționale, respectiv concurența între negustori ca urmare a creării societăților de comerț românești, intervine și în domeniul modei, apărând uneori sub forma unui schimb reciproc de elemente vestimentare integrate în costumele specifice celor două comunități. Româncele au împrumutat briul metalic lucrat de meșterii brașoveni într-o formă adaptată gustului local, în portul bărbătesc se constată pătrunderea spențălului de origine săsească; populația ceangăiască preia aproape integral portul bărbătesc românesc iar în costumul săsesc apar cioracei specifice costumului românesc.

Ca urmare a tendinței de imbogățire permanentă a costumelor tradiționale se desprinde în mod manifest dorința de a realiza performanțe remarcabile în domeniul portului, în scopul obținerii unui semn distinctiv, real sau presupus. Funcția principală a acestui semn distinctiv a fost de a diferenția pe scheieni și săceleni, față de restul comunităților sășești din Țara Bîrsei. Diferențierea a fost mai mult sau mai puțin considerabilă pentru că aşa cum spune și Egmond Goblot, există uneori „o barieră” de netrecut în principiu, care în cazul nostru a fost tradiția.

În acest context se pune o întrebare simplă și anume, la ce serveau scheienilor și săcelenilor numeroasele semne distinctive? Răspunsul este firesc și corespunde necesității de integrare a comunităților respective în noul sistem economic-social. Adoptarea semnelor de distincție însemna în

fond acceptarea unor valori tradiționale recunoscute în mediul în care începeau să se integreze. Dorind să se distingă, locuitorii din Schei și din Săcele trebuiau să poarte anumite elemente apreciate în noul mediu. Procesul complex, care are loc la nivelul portului a provocat o anumită uniformizare. Aceasta a lăsat în același timp poartă deschisă anumitor variante personale, supuse și ele regularizării sociale. În acest cadră, limitele rigide ale opiniei comunității cu privire la port au fost depășite prin tactul și gustul personal, distincția și integrarea nu s-au contrazis pentru că, însăși integrarea n-a obligat la stabilirea unor tipare imuabile. Așa se explică de ce portul din Schei și din Săcele apare unitar în conținut și variat în formă, legat de tradiție și totuși foarte deosebit față de ansamblurile vestimentare tradiționale.

¹ Ion Colan, **Contribuții la cunoașterea țechiilor românești brașoveni**, Brașov, 1946, p. 13.

Fig. 1. Scheiencie în costume de sărbătoare cu maramă de borangic, cămăși din șimizet, sumne, laibăre și brlic metalice.

Fig. 2. Decorul bogat al capelelor, maramelor de borangie constituie un semn de recunoaștere în portul sebeienilor și săceleneilor.

Fig. 3. Scurteica cu plimb de jder purtată în anotimpurile reci este un semn de bunăstare.

Fig. 4. Ansamblul vestimentar completat cu „malotea” certifică integrarea comunității din Schei în mediul urban.

Fig. 5. Costum femeiesc din Săcele expus în muzeul etnografic din localitate.

Fig. 6. Brăt metalic cu năște, podoabă de împrumut în costumul din Schei și Săcele, este adoptat ca element de modă.

KENNZEICHEN DER TRACHT AUS DER OBEREN VORSTADT SCHEII BRAŞOVULUI UND AUS DEN SIEBEN DÖRFERN – SÄCELE.

(ZUSAMMENFASSUNG)

Die Arbeit untersucht die Ursachen der Entwicklung der Tracht aus der Oberen Vorstadt — Scheii Brașovului und aus den Sieben Dörfern — Săcele von der traditionellen Tracht zu einer besonderen, nur für diese beiden Ortschaften charakteristische Tracht.

Da die Einwohner der Oberen Vorstadt und der Sieben Dörfer sich durch ihre Beschäftigungen sowie durch ihre wirtschaftliche Lage von den Bewohnern der übrigen Dorfgemeinschaften des Burzenlandes unterscheiden gliederten sie sich in die städtische — handwerkliche oder kaufmännische — Umgebung, in der sie lebten, ein, was auch wichtige Veränderungen der Tracht zur Folge hatte.

Die neuen Elemente — Material, Verzierungen und Schnitt betreffend — die anfangs nur einzeln oder teilweise übernommen wurden, waren schon seit dem 19. Jahrhundert der neuen Tracht eingegliedert worden.

Zur Verwirklichung der Kennzeichnungsfunktion, bewahrte die Tracht im allgemeinen und besonders die Frauentracht verschiedene traditionelle Züge, die einen dauernden Bestand hatten.

Innerhalb der beiden Gemeinschaften gestatteten sich einige wohlhabendere Schichten Modeelemente wie Schmuckstücke und besondere Stoffe in die Tracht aufzunehmen und schufen dadurch soziale Schichtungskennzeichen.

Die soziale Stellung war weniger aus den Gattungen der Kleidungsstücke ersichtlich als vielmehr aus der Qualität der verwendeten Materialien, wie dies auch aus den zeitgenössischen Quellen hervorgeht.

Auch als die blühende Wirtschaftslage am Ende des 18. Jahrhunderts die Verallgemeinerung dieser Modeelemente sowie auch die Übernahme des Metallgürtels möglich machte, blieben die formellen Unterschiede bestehen, da die Tradition ein unüberwindliches Hindernis darstellte.

Zusammenfassend kann gesagt werden, daß die Tracht aus der Oberen Vorstadt und den Sieben Dörfern ihrem Inhalt nach einheitlich, ihrer Form nach jedoch vielfältig ist, also traditionsgebunden aber zugleich sehr verschiedenen von den herkömmlichen Trachten.